

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књига XXIII

Book XXIII

ETHNO-CULTURAL ANNALS

for the study of the culture of eastern Serbia and the adjacent areas

EASTERN SERBIA AND ESSENTIAL QUESTIONS FROM SERBIAN PAST AND PRESENT

ethnology, archaeology, and related disciplines

Editors

Vojislav Filipović
Ivica Todorović

Editorial Board

Mihaj Radan (Romania), Mirko Blagojević, Milina Ivanović Barišić,
Gordana Blagojević, Dragan Žunić, Stanka Janeva (Bulgaria),
Vladimir Petrović, Aleksandar Bulatović, Daniela Heilmann (Germany),
Aleksandra Papazovska (Macedonia), Irena Ljubomirović, Zoran Vučić,
Nina Aksić, Slaviša Milivojević

Svrljig
2020

Књига XXIII

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

за проучавање културе источне Србије и суседних области

ИСТОЧНА СРБИЈА И ВАЖНА ПИТАЊА ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ И САВРЕМЕНОСТИ етнологија, археологија и сродне науке

Уредници

Војислав Филиповић

Ивица Тодоровић

Редакција

Михај Радан (Румунија), Мирко Благојевић, Милина Ивановић
Баришић, Гордана Благојевић, Драган Жунић, Станка Јанева (Бугарска),
Владимир Петровић, Александар Булатовић, Данијела Хелман
(Немачка), Александра Папазовска (Македонија), Ирена Љубомировић,
Зоран Вучић, Нина Аксић, Славиша Миливојевић

Сврљиг

2020

УДК 008:39(082.1)

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Зборник је покренут 1995. године на иницијативу проф. др Сретена Петровића и Етно-културолошке радионице Сврљиг

Издавач: Центар за туризам, културу и спорт, Боре Прице 2, Сврљиг

За издавача: Милена Ристић

Рецензенти: др Јованка Радић, др Софија Милорадовић, др Гордана Благојевић, др Александра Павићевић, др Александар Капуран, др Владимир Петровић, др Војислав Филиповић

Класификација: Татјана Филиповић – Радулашки

Припрема и штампа: Галаксијанис, Ниш

Тираж: 150

ISBN 978-86-84919-42-9

САДРЖАЈ

I

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И СУСЕДНИХ ОБЛАСТИ

V. P. Vučković: THE LATE PREHISTORIC MACRO-LITHIC TOOLS FROM THE SITE OF LAZ, THE VILLAGE OF MIRILOVAC, MUNICIPALITY OF PARAĆIN	9
A. Алексић, В. Филиповић: БРОНЗАНИ БОДЕЖ И НОЖ СА ТРАСЕ МАГИСТРАЛНОГ ГАСОВОДА ИЗ ОКОЛИНЕ ЗАЈЕЧАРА	19
J. Д. Митровић: СТАРИ (НОВИ) НАЛАЗИ ИНКРУСТОВАНЕ КЕРАМИКЕ ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ	27

II

ПРОУЧАВАЊА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И С ЊОМ КУЛТУРНО ПОВЕЗАНИХ ОБЛАСТИ

M. Ивановић Баришић, Ђ. Трубарац Матић: ТРАДИЦИОНАЛНА КУЛТУРА СРБА У РУМУНИЈИ ДАНАС	41
Д. С. Радисављевић: НАДГРОБНИЦИ ОД СТУДЕНИЧКОГ МЕРМЕРА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ТРСТЕНИК ЈУЖНО ОД ЗАПАДНЕ МОРАВЕ	61
Б. Анђелковић: ЕТНИЦИТЕТ И ХОДОЧАШЋЕ: ПРИМЕР ПОКЛОНИЧКОГ ПУТОВАЊА У МАНАСТИРЕ ПИРОТСКОГ ОКРУГА	91
Н. Ђокић, М. Марковић: ЦРКВЕНИ ХРАМОВИ ПАРОХИЈА: ЖБЕВАЧКЕ, КЛИНОВАЧКЕ И РАКОВАЧКЕ У ОПШТИНИ БУЈАНОВАЦ	107
С. Тодоров: О НАРОДНОСТИ ЂОРЂА ПУЉЕВСКОГ	133
Ж. Б. Вељковић: ЈОШ ЈЕДНОМ О НАЗИВУ <i>СВРЛИГ</i> (<i>СВРЉИГ</i>)	145

III

ИСТРАЖИВАЊА СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ КУЛТУРНЕ ПРОШЛОСТИ

- И. Р. Тодоровић: ПУТОКАЗИ ЗА РЕКОНСТРУКЦИЈУ ДРЕВНИХ ИДЕЈНИХ И ИДЕНТИТЕТСКИХ МАТРИЦА 153
- М. Ивановић Баришић: ТИХОМИР ЂОРЂЕВИЋ О НАРОДНОЈ НОШЊИ 183
- Н. Аксић: КУЋА И ПОКУЋСТВО У ВУКОВОМ РЈЕЧНИКУ (1852) НА ФОНУ НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА XIX ВЕКА И С ОСВРТОМ НА ДИЈАЛЕКАТСКЕ ЗБИРКЕ РЕЧИ 203
- Ж. Б. Вељковић: ‘ЗАМЕЊУЈУ’ ЛИ (СТАРО)СРПСКО И (СТАРО) ХРВАТСКОЧАКАВСКО ^У, ТЈ. *ЈУ, У, О, И, Е И А, ТЈ. [*]Ь У НАШИМ ДИРЕКТНИМ ГРЕЦИЗМИМА СРЕДЊОГРЧКО ИСПИЛОН, У [Û, I]? 217

IV

ХРОНИКА

Осврти и прикази

- Ђорђина Трубарац Матић, У јеленовом колу – мотив јелена у српској обредној лирици (Ивица Тодоровић) 229

ЦРКВЕНИ ХРАМОВИ ПАРОХИЈА: ЖБЕВАЧКЕ, КЛИНОВАЧКЕ И РАКОВАЧКЕ У ОПШТИНИ БУЈАНОВАЦ

САКРАЛНА ТОПОГРАФИЈА ОПШТИНЕ БУЈАНОВАЦ 1. ДЕО

Небојша Ђокић

Српски научни центар, Београд

Методије Марковић

архимандрит, игуман манастира Св. Прохор Пчињски

e-mail: ndjokic05@gmail.com

Апстракт: У раду је дата историја црквених храмова у парохијама жбевачкој, клиновачкој и раковачкој. Обрађене су цркве у Жбевицу, Љиљанцу, Богдановицу, Клиновицу, Кршевици, Ракову, Српској кући, Караднику и Миланову. Дати су и основни подаци о Архијерејском намесништву прешевском којем припадају споменуте цркве.

Кључне речи: Архијерејско намесништво прешевско, Врањска епархија, Жбевац, Љиљанце, Богдановац, Клиновац, Кршевица, Раковац, Српска кућа, Карадник, Миланово.

Abstract: The paper presents the history of church temples in the parishes of Žbevac, Klinovac and Rakovac. Churches in Žbevac, Ljiljanac, Bogdanovac, Klinovac, Krševica, Rakovec, Srpska kuća, Karadnik and Milanovo were treated. Basic data on the Archdiocese of Preševo, to which the mentioned churches belong, are also given.

Key words: Preševo Archdiocese, Vranje Diocese, Žbevac, Ljiljanca, Bogdanovac, Klinovac, Krševica, Rakovac, Serbian House, Karadnik, Milanovo.

Територија Архијерејског намесништва прешевског се одлично поклапа са територијом некадашње Прешевске казе (области) са краја XIX века и почетка XX века. Пошто се изградњом савремених комуникација данас живот на том простору драстично изменио ми ћемо дати стање какво је било пред балканске ратове, јер за тај период имамо довољно података а мрежа комуникација се није битно разликовала од оне из претходних векова.

Већу половину Прешевско-кумановске долине чинила је Кумановска област (Кумановска каза); друга, и мања половина те долине, Прешевско поље, улазила је у Прешевску област, односно чини западну половину те казе. Праву Прешевску област, већим делом, чинили су крајеви који нису припадали Прешевском пољу, а та област се тако звала по свом административном центру, Прешеву. Пред Балканске ратове Прешевска каза је административно спадала у Приштински Митесарифлик (санџак) Косовскога Вилајета.¹

Прешевско-кумановска котлина, дуга је око 20 км, ширине северно од Куманова око 10 км а око Прешева око 5 км, код села Лојане налази се сужење. Ова котлина је оголела као и Рујен планина, која је ограничава на истоку. Била је добро насељена и то углавном дуж источне и западне ивице и добро је била обрађена. Овом долином пролази поред комуникације Ниш – Скопље и друм из долине Криве реке. Овај правац је у свим ратовима у којима је напад долазио из смера Бугарске имао велики значај. Премда је данас Куманово важан комуникацијски чвор некада је то било Прешево. У њему су се сустицали путеви из Моравске долине, Скопске котлине и долине Вардара, из Овчег поља, Брегалничке долине и Ћустендила (долином Криве реке).²

По склопу земљишта, Прешевска је област важнија од Кумановске. У њој се дели вода за Бело и Црно Море и у њој се сусрећу и мимоилазе два главна планинска ланца који се гранају са југа на север (Карадаг планином) и са истока на запад (Осоговске планине са својим разбијеним огранцима), а који су ограничавали целу Прешевску казу.

Зато што је била остатак, до 1878. године простране, Врањске казе, а до 1842. Врањског пашалука, ова област је са својим административним границама имала врло неправилне и неприродне границе и врло различити склоп рељефа. Протеже се у дужини, у правој линији, са истока на запад 10 – 75 км, а у ширини, са југа на север, само 10 – 30 км. Најмања ширина ове области је између Св. Илије Русачког и Козјака изнад ман. Св. Прохора Пчињског, а највећа је између Ристовца и Кумановске Области.³

Изузимајући Прешевско поље и ужу долину Мораве и Пчиње, граница ове области иде венцима планина које чине вододелницу река у околним областима на

¹ Јован Хаџи Васиљевић, *Јужна Стара Србија књ. 2*, Београд 1913, 1.

² И. А. Божич, М. А. Кнежевић, *Основи војне географије, ФНР Југославија*, Београд 1954, 154.

³ Јован Хаџи Васиљевић, *н. д.*, 2.

једној и у овој области на другој страни. Ова се област састоји, у главном, из две котлине: из слива Пчиње и Моравице (и Мораве). То су и једине две веће реке које извиру у овој области и теку у два практично супротна правца; штавише, Моравица и извире и увире у овој области.

Природне границе ове области су Доганица планина са истока, са запада венац Карадага (Гњиланског), са севера и запада венац вододелнице Мораве и Пчиње и са југа венац вододелнице Пчиње, или венци Козјака планине.

По своме географском положају, а у вези са околним областима, и ова област улази у ширу, Централну област Балканског полуострва.

Прешевска област је већим делом брдовит предео. Изузимајући нешто Поморавља (Мораве), Моравице, долину Кршевичке Реке и проширења долине Пчиње, ова је област сва брдовита; брдовити крајеви области износе 3/4 њене површине. Планине, које својим венцима и огранцима ограничавају ову област и које се по њој гранају испресецане су дубоким долинама и вододеринама; татав је случај нарочито у целокупном сливу Пчиње; тамо су те долине често врло дубоке и одсечне. Највеће, типичне, попречне долине у овој области налазе се у саставу Трипошнице и Козјодолске Реке (Трипошница, Дресник и Варни Дол).

Према физичким и пластичним особинама земљишта које ова област затвара у својим границама, она се може поделити у три уже и мање области, а те су: Моравица и Моравица са Карадагом и западним Рујном, Рујан са Кршевичком Реком и Пчиња. С малим изузетком, тако се ова каза и делила административно.

Од ове три уже области највећа је Пчиња а најмања Моравица с Карадагом. Сама Пчиња износила је скоро половину Прешевске области (казе).

Моравица и Моравица (са Карадагом). Моравом, или, како се тамо највише каже, Маравом, зове се онај мали простор ове области од границе Србије па уз реку Мораву до села Кончуља, где ова река улази у поменути област. У Мораву се рачуна и она равница у овој области од границе Србије и Карпине планине до Бујановца. А Моравицом, или Маравицом,⁴ зове се остатак Прешевског поља од Мораве до на 5 – 6 км испред данашње административне границе са Македонијом⁵ управо до иза села Жујинца.⁶

Обе ове уже и мале области део су Врањског Поморавља; управо оне и држе средину између Врањског Поморавља и Кумановске долине. Обе ове области, у удаљенијим селима, тј. онима изван њих а у овој кази, називане су просто Река или Маравица као што је био случај у Рујанским планинским селима. Моравица и Моравица су једина права равница у овој области. Њима (и Кумановском долином) су и везане права Моравска и Вардарска долина. При свршетку своме према северу, област Моравица је затворена код Јеребичког моста. Затварају је од стране Кара-

⁴ Ова област се зове по реци Моравици, која кроз њу протиче.

⁵ Тј. некадашње границе ове области према Кумановској кази.

⁶ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 3.

дага Осларско брдо а од стране Рујна Самољички рид. Моравица је и најплоднији и најзеленији део Прешевске области. Она је и најбогатија у овој области стајаћом водом; више од половине од целокупног земљишта у Моравици заузимају ливаде, шеваришта, баре, и травом богате утрине. Моравица се сматрала и најплоднијим делом ове и околних области; нарочито се истицало њено богатство у трави. Област је широка 5 до 6 км, најшира је између Вилаче и Прешева.⁷

Моравом и Моравицом иду данас главни путеви кроз ову област; њима иде и железничка пруга Врање – Куманово.

Поједини аутори (Ј. Х. Васиљевић) у Моравицу су рачунали и Карадаг зато што граница те планине местимице дубоко залази у Моравицу и што су сва карадашка села већим делом својих атара у Моравици.⁸

Река Моравица извире у Рујен планини а улива се код Бујановца у Јужну Мораву. Долина јој је широка, плодна, добро обрађена и густо насељена. Она представља део Моравско-вардарске долине, што придаје овој, иначе, малој реци и њеној долини велики саобраћајни, привредни и војни значај. Њеном долином су увек водиле значајне комуникације којима се из долине Јужне Мораве пребацивало, преко Прешевског развођа, у долину Вардара. Због тога је ова долина увек била део важног операцијског, па и стратегијског, комуникацијског или рокадног правца.⁹

Рујан са Кршевичком реком. Ову област чини планински чвор Рујан са свима својим огранцима, заравнима и благим падинама које се спуштају у Моравицу и Кршеничку Реку. Ова се област пружа између Моравице и реке Пчиње, њу чини ниска, местимице сасвим „пљосната”, громада планине Рујна. Прави Рујан почиње од села Јастрепца, Лукарца и Кошарна и леве стране Кршевичке Реке, и иде до административне границе са Македонијом (некадашње Кумановске Области). Ова ужа област у Прешевској области нагнута је више према Моравици; у долину Кршевичке Реке она се завршава местимице стрмије. Већи део ове области шумовит је и обрађен и настањен; сем главнога чвора Рујна, сва је област настањена. Зиратна земља у њој је доста слаба, а местимице је сасвим слаба. Долина Кршевичке Реке је питома и зелена, а зиратна земља у њој доста је плодна.¹⁰

Пчиња је највећа ужа област у Прешевској области (кази) а тако се зове по реци Пчињи. Уопште узевши, то је и најбрдовитији и најсиромашнији крај ове области. Она је готово сва разривена многим и честим долинама и потоцима, који улазе у Пчињу. Једини шири пролаз кроз ову област је долина реке Пчиње, којим данас пролази солидан асфалтни друм али којом се ни почетком XX века није могло ићи колима; у горњим селима ове области кола су била сасвим непозната. Западни, доњи, крај покривен је шумом или је стеновит. Шуме има довољно до села

⁷ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 3 – 4.

⁸ Исто, 4.

⁹ И. А. Божич, М. А. Кнежевић, *н.д.*, 208.

¹⁰ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 4.

Парбаца, а одатле на више и ње је све мање. При свем томе у долини Пчиње и већих њених притока има лепих али малих дубрава, по којима се једино и налази нешто више усева. Пчиња је окренута Морави и Поморављу; с тога се и из најсевернијих крајева у овој области лако иде у Бујановац и друга места у Поморављу.¹¹

Река Пчиња извире испод врха Беле Воде (триг. 1829) у Дукат Планини; у горњем току до Трговишта долина јој је веома стешњена, местимично клисураста и беспутна. Од Трговишта долина постаје шири (200-500 м) у дужини од око 15 км и на том делу води ауто-пут III класе Трговиште-Бујановац у долину Јужне Мораве. Потом се Пчиња пробија између Козјака и Рујен Планине стеновитом, око 15 км дугом клисуром, повија на југ и улази у 1/2-2 км широку долину. Код с. Клечевце прима с леве стране Криву Реку, повија на југозапад, протиче кроз Катланово и улива се у Вардар. Важнија њена притока је Крива Река, која извире на северној страни Осоговских Планина. Важна је по томе што њена долина спаја преко превоја Деве Баир Скопско-Кумановску котлину са Ћустендилском. Њеном долином води друм који везује у даљем току софијски рејон са горњим Повардарјем.¹²

Погледајмо сада које су комуникације ишле у ранијем периоду овим просторима.

Из извештаја путописаца и других писаних извора о старим путевима у овој области, и по народним предањима о њима, види се да су се у прошлости у Прешевској области укрштали путеви који су водили од Јадранскога Приморја на исток са онима који су водили са севера на југ главним својим правцем кроз данашњу Моравско-вардарску долину. Наравно, није реч о буквално истим путевима већ комуникацијским правцима. Ти стари путеви служе данас само за локални, обласни, саобраћај. Изузимајући главни пут у овој области, који иде кроз Прешевско поље и „прикупља” све друге путеве, стари путеви су изгубили сваки шири значај и служе само за локални саобраћај или за саобраћај са суседним областима. Наравно, не треба заборавити ни железницу која је прва утицала на промену многих путних праваца, али комуникацијски правци су остали непромењени.

До Берлинског конгреса 1878. године Врање је имало жив саобраћај са Кривом Паланком и другим даљим градовима у том правцу и тај се саобраћај вршио краћим путевима, онима који су водили кроз источну половину некадашње Прешевске области због тога је тамо све до данас остало неколико „паланачких” путева (како их назива Ј. Х. Васиљевић мислећи на путеве за Криву Паланку), који су до поменутог времена били врло живи.¹³

Док су многи од старих путева до данас већ практично напуштени, дотле су после 1878. године неки нови путеви просечени и саграђени.

¹¹ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 4.

¹² И. А. Божич, М. А. Кнежевић, *н.д.*, 229.

¹³ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 23.

Данашњи путеви у некадашњој Прешевској области су добро познати па ћемо се овде позабавити само старим путевима, користећи поделу Јована Хаџи Васиљевића јер мислимо да она најбоље одговара временима османског царства па и временима пре њега.

Пред ослобођење од Турака у овој области постојали су следећи путеви:

Паланачки:

Врање – Куманово (Штип, Скопље);

Косово – Гњилане – Врање;

Обласни:

Гњилане – Прешево – Пчиња (област);

Пут Врање – Куманово. Ово је најважнији пут кроз ову област. Он иде долином Мораве и Моравице – Прешевским пољем и иза села Чукарке улази у Кумановску област. Пут је овај до шездесетих година XIX века ишао од Врања на Љиланце, Неговац, Бишевац, Билачу и даље на Чукарку. Да би се избегло блато и несигурно земљиште у ужој долини Моравице, кад је 1863 – 1865. године грађен, пут је померен од Мораве на подножје Рујна, Самољицу и одатле се спушта у Биљачко поље где се од с. Чукарке почиње пети на благ огранак Рујна, Табановске шуме и улази у Кумановску област. Од 1863. године то је Царски пут или Царски друм. Изузимајући неколико места где иде по равници те има глибова, овај пут је до 1878. године и касније, док није саграђена железнички пруга, био врло добар насип. До Балканских ратова пут је на многим местима био сасвим напуштен и тешко се ишло по њему. Поред овога пута у Морави је било засађено дрвеће које је давало хладовину путницима намерницима.¹⁴

С обзиром на општи положај Прешевскога поља сигурно је да је ово био главни комуникацијски правац и у старом и у средњем веку, али се не зна тачно куда је баш пролазио сам пут. Судаћи по остацима старог моста на Морави код села Лучана, и народним предањима о њему, као и с погледом на мрежу путева који су ишли по западном делу Врањског Поморавља, пут је овај у старо време ишао за Скопље највероватније десном страном долине, подножјима огранака Карадага, и то од Вртогоша и Карадника на Лучане, Прешево и даље па Лопате или Опаје у Кумановској области, и ишао даље ка Куманову. Да је овај пут у средњем веку ишао овим правцем, доста говори и значај Прешева у том времену и околност што се у Прешеву стицало неколико путева. И данас иде пут из Гњилана на Кончуљ и одатле на Лучане (код остатака старог моста), ту прелази Мораву и иде у Прешево и обратно.¹⁵

Посветимо сада пажњу основној теми овог рада, а то су црквени храмови парохија жбевачке, клиновачке и раковачке.

¹⁴ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 24.

¹⁵ Исто.

ЖБЕВАЧКА ПАРОХИЈА

Црква Свете Тројице у Жбевцу

У селу Жбевац, у Свиларској махали, постојала је стара црква Свете Тројице која је почетком XX века била у рушевинама. Налазила се на потезу званом Свето Масло и претпостављало се да је веома стара. Око ње се сакупљао народ на Духове.¹⁶

Након обиласка Кумановске казе, митрополит Вићентије је 5. и 6. јуна 1906. године посетио Бујановац. По ручку 6. јуна кренуо је за село Св. Петку где је било предвиђено ноћење. Уз пут је свраћао у села и обилазио цркве и школе. У Жбевцу је обишао место предвиђено за изградњу цркве на којем је већ био припремљен потребни грађевински материјал.¹⁷

Током 1908. године подигнута је у самом селу капела која је на Цвети 1909. године свечано освећена. Тог дана је и прво јутрење одслужено, радост и веселје народа је било неописиво. Ово српско село у прешевској кази са 155 домова није имало, до тада, богомољу. Поменутој свечаности су присуствовали митрополитски намесник Стојан Стејић и управитељ српских школа Аћим Јелић. Истог дана црквено-школски фонд је добио значајне прилоге у новцу и храни.¹⁸

Данашња црква Свете Тројице довршена је 1923. године а освећење цркве извршио је, на други дан Духова, тадашњи митрополит скопски Варнава.¹⁹ На западној фасади изнад улаза налази се ниша, у којој је плоча са натписом и икона патрона:

ПО МИЛОСТИ БОЖИЈОЈ ОВАЈ ХРАМ ПОСВЕЋЕН СВЕТОЈ ТРОЈИЦИ У ЖБЕВЦУ ДОВРШЕН ЈЕ 1923. И ОСВЕТИ ГА ИСТЕ ГОДИНЕ 14. МАЈА ЊЕГОВО ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВО ГОСПОДИН ВАРНАВА СРПСКИ ПРАВОСЛАВНИ МИТРОПОЛИТ СКОПЉАНСКИ ЗА ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА АЛЕКСАНДРА ПРВОГ, КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА. АМИН.

Зидно сликарство, као и иконостас, осликани су 1921. године и дело су сликара М. Илића. На иконостасу се налази 29 икона. Царске двери на иконостасу су старије и претпоставља се да су сачуване из старије цркве, тј. капеле.

Парохијани су скупили новац и крајем 1925. године купили звоно за цркву.²⁰

¹⁶ Јован Ф. Трифуноски, *Врањска котлина, Антропогеографска испитивања II*, Скопје 1962; Стојан Новаковић, „Епархијалници Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“, у: *Балканска питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском полуострву 1886 – 1905*, Београд 1906, 531.

¹⁷ *С каноничкога пута Њ. Впр. Г. Вићентија, Бујановце, 12. јунија 1906. г.*, Цариградски гласник бр. 27 од 7. јулија 1906, Цариград 1906, 1.

¹⁸ *Капела у Жбевцу*, Цариградски гласник од 5. јуна 1909, Цариград 1909, 4; Јован Хаџи Васиљевић, *н. д.*, 368.

¹⁹ *Освећење црква, Црква и живот* бр. 5 и 6/1923, Скопље 1923, 197.

²⁰ *Црква у Жбевцу, Црква и живот* бр. 1 и 2/1926, Скопље 1926, 48.

Благословом Његовог Преосвештенства Епископа врањског Пахомија, трудом Црквеног одбора последњих година урађено је следеће:

извршена је реконструкција спољашње фасаде и кровне конструкције 2014. године, обновљен је парохијски дом за становање свештеника, а Компанија „Симпо” из Врања приложила средства за изградњу новог оградног зида у дужини од 380 метара,

А.Д. „Дуванска индустрија” из Бујановца приложила је 2017. године средства за изградњу палионика за свеће.

Једна црквина постоји на Келату. По предању, ову је цркву градила „Марија, ћерка кнеза Лазара када се враћала из Цариграда“. Црква и село славе Св. Тројицу. Жбевац и Кршевица су до 1938. године имало заједничко гробље недалеко од узвишења Кале. Од те године становници Жбевца основали су посебно гробље на Чорбином Риду.²¹

Жбевац је, у првој половини педесетих година прошлог века, био велико село: лежи недалеко од алувијалне равни Јужне Мораве на неравном земљишту испресецаном доловима. Око Жбевца су насеља: Љиљанце, Кршевица и Горњи Ристовац. Делови атара у пољу носе ове називе: Трница, Мало Језеро, Луг, Зонин Дуб, Суви Мост, Карафилка и Кук. Потеси по неравном земљишту су: Чорбин Рид, Кале, Врбанов Дол, Мечак, Длаги Рид, Бошкови Вирови, Бачевина, Гробиште и Кућиште – ту су седели бегови. Жбевац је село разбијеног типа. Куће су без реда растурене по махалама. Махале су: Пољаничка, Дешинска или Цветковска, Цинцарска, Лишковска и Свиларска. У свакој махали живе по два-три или више родова. Приликом оснивања данашњи Жбевац је био мало насеље збијеног типа. Лежао је на месту Свиларске Махале у средини села. Када су се становници намножили они су крчили земљу на местима даље од кућа, где су оснивали нове сеоске делове. Поједини новији досељеници нису живели у поменутом збијеном селу. У селу је 1951. године било 183 домаћинства.²² У насељу Жбевац данас (2019) живи 621 пунолетни становник, а просечна старост становништва износи 41,2 година (39,3 код мушкараца и 43,1 код жена). У насељу има 241 домаћинства, а просечан број чланова по домаћинству је 3,34.

Источно од Жбевца лежи мало узвишење Кале. Некада је ту било утврђење, које је припадало, како кажу старији мештани, „римском, незнабожачком народу“. На Калету је данас земља под виноградима и шумом. Остаци зидова се не уочавају али је керамика позно-античка (IV век) и рано-византијска (VI век).²³ Недалеко од жбевачког лежи и кршевичко Кале. Између њих је Врбанов Дол. Испод жбевачког калета налази се локалитет Тролово. Тамо су мештани ископавали старе гробове.

²¹ Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*

²² Исто.

²³ Површински налази фрагментоване керамике.

Интересантан локалитет постоји и у садашњој Пољаничкој Махали. Њени становници налазили су у њивама гробове унутра обложене циглама; затим су налазили многобројне темеље од кућа. По предању, ово су остаци старог српског села, које је постојало „још од Стевана Немање“. У стварности, реч је о античком локалитету, бар када је реч о некрополи (гробови озидани циглом). „Од старијих српских становника“ налажени су остаци на месту Чорбин Рид у средишту Жбевца.

У време османске владавине село се налазило у нахији Морава и у пописима из XVI века јавља се под именом Џебовце (Чаповце). Да је у питању данашњи Жбевац уверава нас запис који се налази у попису из 1570. године, а по којем становници овог села живе заједно са становницима села Ристовца што лежи у непосредној близини села Жбевца. Јован Хаџи Ваиљевић такође зна за старо име села, бележећи га као Зибевање, само што даље додаје своју неодрживу интерпретацију. Село се помиње и у попису војнука из краја XV века.²⁴

Старо српско село по предању „уништили су Турци“. После тога, на селишту обраслом у шуму, прикупљали су се „бежећи од мука“ досељеници који су основали данашње село. Оснивање Жбевца изгледа да је извршено око средине XVIII века, што је утврђено на основу података које је прикупио Трифуноски, о досељавању Пољаничана, једног од старијих српских родова. После оснивања Жбевца је растао множењем старијих досељеника и досељавањем, често по позиву, новијих родова. Нови родови долазили су за време Хусејин-паше.

Црква Светог Симеона Столпника у Богдановцу

На око 500 метара од села Богдановца, општина Бујановац, у столетној буковој шуми, на надморској висини од око 620 метара, на планини Рујан, налази се мала црква посвећена Светом Симеону Столпнику, у народу нареченом – ветровитом.²⁵ По званичним подацима које је митрополит скопски упутио Стојану Новаковићу за израду „Епархијалнице Рашко-призренске и скопске епархије за 1899. годину“ црква је обновљена 1895. године.²⁶

Иконостас је нов, рађен од дасака, а иконе је 1882. године израдио Петар Николов који се потписао на икони Исуса Христа. Иконостас има три престоне иконе. Северно од царских двери је икона Богородице а јужно су иконе Исуса Христа и Св. Јована. На иконостасу постоје само северне двери на којима је насликан Св. Симеон Столпник, коме је и посвећен храм. Ова икона је рад неког другог мајстора. У другом реду је 12 икона од којих су 9 посвећене апостолима а 3 празницима. Деизиса нема. На врху је крст. С обзиром да су иконе (осим оне на северним царским дверима) из 1882. године, дакле знатно старије од времена када је црква

²⁴ Tapu defteri No. 89, 282a; Tapu defteri No. 21, 51; Aleksandar Stojanovski, *Vranjski kadiluk u XVI veku*, Vranje, 1985, 144; Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 36 и 65;

²⁵ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 372.

²⁶ Стојан Новаковић, „Епархијалнице Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“, 530.

обновљена, вероватно су донете из неке друге цркве. Петар Николов је, иначе, неколико година касније (1886) био један од иконописаца који су радили иконостас у селу Сејаци. Кров цркве обновљен је 2007. године, а фасада цркве урађена је 2010. године.

Сеоске славе су Св. Симеон и Велика Госпојина. Тада у Богдановац долазе гости и „држи се сабор“.

Село Богдановац је планинско село које својим положајем захвата доста велики простор између Љиљанаца, Кошарна, Крајмировца и Новог Села.

Делови атара носе ове називе: Црни Камен, Рујен, Језерина, Лештар, Селиште, Старо Село, Петраганка, Јарчиште, Чукин Дол, Балаван, Криви Пут, Церина, Широка Падина, Бело Камење, Баба Ружино, Св. Симеон и Пазарски Пут. Богдановац је село разбијеног типа, подељен на махале: Јеринска, Грујинска, Јовчинска, Курчинска и Горња Махала. Махале су међусобно удаљене око четврт сата хода а у њима су куће раштркане. Село је 1951. године имало 44 домаћинстава. У насељу Богдановац данас (2019) живи 90 пунолетних становника, а просечна старост становништва износи 45,3 година (43,6 код мушкараца и 47,4 код жена). У насељу има 33 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 3,06.

Село Богдановац се јавља у османским дефтерима. У то време се налазило у нахији Морава. Први пут се помиње у попису војнука са краја XV века. Јавља се и у дефтерима из XVI века. Тада се налазило највероватније на потесу Селиште.²⁷

На атару постоји место Селиште, лежи у западном делу, лево од реке. До 1912. године ту су се познавали остаци од кућа и стари гробови – правац исток-запад. По предању на Селишту је било старо српско село са око 90 домова. Ово село је „у неком покољу или од чуме“ уништено. Том приликом су мештани „расточили вино“ на потесу Црвени Шумац, а своје бакарно посуђе бацили у један бунар; затим су побегли у околину Лесковца и у друге северније области. У Богдановцу постоји друго млађе селиште Старо Село, јужно од насеља. На том селишту било је прво село данашњих становника. Када је оно нарасло становници су се раселили на данашња места, где су им до тада била трла. У Старом Селу је црква Св. Симеона саграђена 1895. године.²⁸

По предању, данашњи Богдановац основан је око 1800. године. Оснивачи су били досељеници, који су дошли „из Арнаутлука“ на западу – из околине Гњилана, Прешевске Црне Горе и др. Тамо нису могли да трпе зулум. После првих досељеника долазили су становници из других села у овој области. Као најстарији род у Богдановцу сматрају се Курчинци. У овом роду био је неки предак Богдан. По њему је добило име данашње село.²⁹

²⁷ Tapu defteri No. 21, 43; Aleksandar Stojanovski, *Vranjski kadiluk u XVI veku*, Vranje, 1985, 131.

²⁸ Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 13.

²⁹ Исто.

Црква Светог Прокопија у Љиљанцу

Изнад Љиљанаца, идући путем за Богданавац наилази се на потес Манастириште. Ту је био стари српски манастир посвећен Великом мученику Прокопију. По предању стара манастирска црква је била малих димензија. По истом предању монахе су Турци побили, опљачкали манастир, узели стоку. Мештани Љиљанца су отишли код паше да им дозволи обнову и поправку цркве. Турски паша им дозволи и пошаље свог чиновника који им је дозволио поправку од бољег материјала али не и проширење храма. Кад је турски чиновник дошао измерио је спољашње димензије храма. Да би га сељаци надмудрили они су првобитне спољашње димензије узели за унутрашње. При цркви је у турско време била школа. Сабор је при цркви 21. јула када је и храмовна слава. Црквену славу слави цело село; тада свака кућа прима госте из околних насеља. Црква је била окружена зидом.³⁰ Међутим, с обзиром да је црква обновљена тек 1905. године, све напред речено је ипак само предање јер у време обнове постојала је слобода не само обнове већ и изградње потпуно нових цркава. Наравно, остаје сасвим реална могућност да је у народу остало неко предање о некој од ранијих обнова цркве.

По подацима Јована Хаџи Васиљевића црква је обновљена 1889. године.³¹ Тај податак сасвим извесно није тачан јер по званичним подацима које је скопска митрополија послала Стојану Новаковићу за „Епархијалницу Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“ у селу Љиљанцу није било цркве него само „развалине ц. Св. Прокопија, за коју се не зна ништа“.³² Према натпису са западне фасаде садашња црква је подигнута 1905. а поправљена 1928. године. С обзиром да је, бар део икона, израђен те 1905. године можемо узети као врло поуздан податак да је црква заиста довршена те године. Са друге стране, пошто у Цариградском гласнику нема никаквих података о освећењу те цркве од стране скопског митрополита, тешко је рећи када је црква имала велико освећење, готово извесно не пре 1909. године.³³

Црква је једнобродна грађевина. На источној страни се налази олтарски простор са полукружном апсидом. Улази у цркву се налазе на западној и југозападној страни. Храм је споља омалтерисан. На западној фасади над иконом патрона изнад главног улаза у цркву, налази се квадратно поље с натписом: “ЗИДАНА 1905 ПОП 1928 МАЈ ДИНА И АНЂЕЛ”. Фреско икона патрона цркве Светог Прокопија над западним улазом у цркву. Свети великомученик Прокопије је представљен као свети ратник са копљем у десној руци и ореолом око главе. У доњем левом углу стоји 1905. година. Изнад представе светитеља је крст а десно и лево у горњем делу поља у коме је представа налази се по један шестолатични цвет. Уз јужни зид цркве налази се камена трпеза за свештање масла.

³⁰ Белешке прикупљене на терену; Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 372; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 10.

³¹ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 372.

³² Стојан Новаковић, „Епархијалници Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“, 531.

³³ Захваљујући редовним дописима из Бујановца Цариградском гласнику са прилично великом сигурношћу можемо тврдити да до 1909. године цркву није освештао скопски митрополит већ је, по завршетку храма, то у његово име обави надлежни протопрезвитер (мало освећење).

По једном натпису дрвена конструкција иконостаса је довршена марта 1905. године. Иконе иконостаса рад су зографа Крсте Аврамова Дичића. Зограф се потписао на престоној икони Христа. Рађене су у периоду од 1908. године³⁴ (Исус Христос) до 1910. године када је приложена престоно икона Богородице. На основу стила долазимо до закључка да је и зидно сликарство рад Дичића. Икону Светог Архангела Михаила израдио је Петар Николов. На иконостасу се налази 48 икона. Иконе су рађене на дрвету у техници темпере. На полеђини икона се налазе посвете исписане црном бојом крупним словима, али су тешко читљиве јер су премазане белом бојом за време бугарске окупације.

Звоник је одвојен од цркве и натпис на звону је: „Храм Светог Проконија манастириште у Бујановцу салио Лебиш и Блазина у Загребу године 1910. бр. 256.”.

Књиге

Апостоли празнични и недељни за српске православне ученике основних школа, Сремски Карловци 1912. Запис: *овај апостол поклањају Светом Проконију Величко Поповић свештеник из Кошарина. Дима Младеновић појац из Жужељице, Илија Трајковић земљорадник из Љиљанца и Јанча Стошић земљорадник из Љиљанца 15 - 2. април 1928. Свети Проконије.*

Часослов Љубљана 1929.

Ирмологија запис Српској Православној цркви Светог Проконија у Љиљанцу на дар Скопљански митрополит Фирмилијан Дражић 2. јула 1902. Скопље.

Литургијон - Службеник запис Митрополит Српски у Скопљу 27. април 1906. Вићентије Крцић.

Службеник печат скопске митрополије

Реновирање храма је вршено и 1998. године.

Село Љиљанце лежи на неравном земљишту испресецаном долином Љиљанске Речице и долиницама других повремених поточића. Околна насеља су: Жбевац, Богдановац и Жужељица. Називи потеса су: Мало и Велико Језеро, Камилариште, Аниште, Кука, Коњарник, Мајмиловце, Селиште, Липар, Манастириште, Кошарачки Рид, Росуље, Грабачки Рид, Забел, Цинцарска и Кућиште. До друге половине XIX века ово село је било збијеног типа; лежало је у долином дну око Љиљанске речице. Одатле су се становници разишли и данас је оно разбијеног типа. На левој долиној падини леже махале: Калајцијска, Ковачевска, Грмо-Долска, Цингурска и Маринска. На десној долиној падини су махале: Булуцка, Печинска, Решинска и Гагинска.³⁵

Љиљанце је 1951. године имало 103 куће. У насељу Љиљанце данас (2019) живи 396 пунолетних становника, а просечна старост становништва износи 37.4 година (35.3 код мушкараца и 39.5 код жена). У насељу има 129 домаћинства, а просечан број чланова по домаћинству је 4.15.

³⁴ Година је нечитљива и може да буде и 1905.

³⁵ Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 10.

Љиљанце се у османским дефтерима јавља под именом Лијан (може се прочитати и као Лебан) и налазило се у нахији Врање. То је сигурно Љиљанце јер се у попису из 1570. године наводи да су се његови становници (раја) разбежали, те да њихову земљу обрађују војници из истог села као и становници села Јастрепца које се налази у близини села Љиљанци. Село је у прошлости било најпре на потесу Селиште одакле се преместило на потес Кућиште. Спомиње се и у попису војнука из краја XV века а има га и у Пчињском поменику под именима Лалинци и Љалинци.³⁶

На агару постоји потес Селиште; лежи два километра југоисточно од Љиљанца. Селиште је рашчлањено долинама. Тамо је лежало првобитно село данашњих становника. Потом су они насеље преместили на нижи положај поред Љиљанске речице. То место се зове Кућиште. Трла и колибе мештани су имали на местима где су им данас куће. Из села поред речице, које је имало око 25 кућа, становници се се преместили крајем XIX века. Потес Калимариште лежи близу Жежељице. За време Турака преко овог места водио је важан пут са севара на југ. Од 1878. до 1912. године на поменутом месту налазила се мања турска касарна.³⁷

Аниште је потес поред Камиларишта.

КЛИНОВАЧКА ПАРОХИЈА

Црква Светог Оца Николаја у Клиновцу

Црква Светог Николе у Клиновцу обновљена је 1833. године на темељима старе цркве, а освешћена је 24. јуна исте године од стране тадашњег Митрополита скопског.³⁸

У Триоду из 1866. године наводи се да је: *“у Клиновцу постојала црква - богомоља од давнина, предпоставља се да су је основали Византинци, била је под тврђавом Градиштем. Срби су је прихватили као своју богомољу. Порушена је у другој половини 17. века за време сеобе Клиновчана под Арсенијем Чарнојевићем. Ништа сем темеља и гробала није остало. Турска сабља није дуго дозвољавала да се подигне богомоља, ни обнова старе ни градња нове, тако да је народ без цркве био 140 година. Године 1826. Турска је поражена од Русије миром у Акерману и Једренским миром 1829. године. Срби добијају многе повластице од Турака. Срби у Врањанском пашалуку стекли су две значајне слободе. Слободу вероисповести и слободу трговине. Почела је обнова цркава и отварање школа. Турци дају одобрење за градњу цркава само на темеље старе цркве или црквишта. Најпре је пропевао*

³⁶ Tapu defteri No. 21, 42; Aleksandar Stojanovski, *n. d.*, 154 – 155; Стојан Новаковић, *Пишњски поменик*, Споменик СКА књ. 29, Београд 1895, 73.

³⁷ Белешке са терена; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 10.

³⁸ Стојан Новаковић, „Епархијалници Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“, 529; Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 371.

манастир Светог прохора Пчињског и онда црква у Клиновцу Светог Николе (пре цркве у Скопљу Свете Богородице и у Врању Свете Тројице). Ова црква је подигнута 1833. године, а освећена на дан апостола Вартоломеја 24. јуна исте године..."

У цркви се налази иконостас на коме су 42 иконе, као и зидно сликарство. Ово је једна од ретких цркава у овом крају у којој ни једна икона није потписана или бар тај потпис до данас није сачуван.

Након обиласка Кумановске казе, митрополит Вићентије је 5. и 6. јуна 1906. године посетио Бујановац. По ручку 6. јуна кренуо је за село Св. Петку где је било предвиђено ноћење. Уз пут је свраћао у села и обилазио цркве и школе. Након Жбевица и Кршевице посетио је и цркву у Клиновцу где га је народ сачекао у црквеном дворишту. Поред цркве обишао је и сеоску школу.³⁹

Јован Хаџи Васиљевић, пред Балканске ратове, спомиње нову, зидану, цркву у селу и поред ње нову зграду за четвороразредну школу.⁴⁰

Под кровним венцем налази се омањи крстолики отвор а испод њега плитка полукружна ниша где постоји натпис: *1926. године прерађена за време турсора Тасе Антића кмета Јована Ристића помоћу село Клиновац сазидано, молериста Ј. Вељковић родом из Клиновца.*

Јужно од апсиде налази се гроб обележен спомеником на којем стоји плоча с натписом: *„Овде почивају отац Величко Поповић свештеник умро 1899. синови игуман Владимир Протић старешина манастира Светог Прохора Пчињског - (три реда нечитког натписа) - Рујну 1915. и Стоиљко В. Поповић свештеник умро 16. јан. 1936. Споменик подижу захвални унуци и синови."*

Свети Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве, на свом редовном заседању у Патријаршији Српској у Београду, 24. маја 2017. године, а на предлог Његовог Преосвештенства Епископа врањског Г. Пахомија и пуноће Епархије врањске, уврстио је у Календар Светих Сурдуличке мученике и игумана светопрохорске обитељи Владимира Протића. Ископавање његових земних остатака извршено је 4. септембра 2017. године, а након парастоса који је служио Епископ врањски Г. Пахомије пренети су у манастирску цркву Преподобног Прохора Пчињског.

У олтару се чува стари путир са угравираним:

„Архимандрит Данило Цветковић Хилендарац поконио цркви Светог Николе у Клиновцу примите источника безсмртнаго вкусите тело христово"

На првој страници Јеванђеља које је штампано у Москви у синодалној типографији године 1896. налази се записано:

„1901. године априла 18. поконио је ово златно-сребрно јеванђеље нашој цркви Светог Николе четири епитрахља три чивта ваздуси - дарчики један фелон од просте материје један колан бело - златан три чивта рукавице једна завеса

³⁹ С каноничкога пута Њ. Впр. Г. Вићентија, Бујановце, 12. јунија 1906. г., Цариградски гласник бр. 27 од 7. јулија 1906, Цариград 1906, 1.

⁴⁰ Јован Хаџи Васиљевић, н.д., 159.

од бела штова две вунене беле бошче једна свилена бошча и икона манастира Хилендара За спомен од Његово високо преподобије својеручно Архимандрит Данило Хилендарац Цветковић село Клиновац”

У периоду од 2005. до 2015. године урађен је оградни зид око порте и гробља код цркве, извршено је партерно уређење и обновљена је народна трпезарија са канцеларијом (крстионицом) за свештеника.

Село „сабор прави“ на дан „летњег Св. Николе“ – 22. маја. Тада долазе многобројни гости из других села. Заветина је „због града“ Св. Вартоломеј.

Гробље је код цркве. Године 1912. било је образовано и мање војничко гобље на потесу Горнати Рид.

Клиновац је велико насеље; лежи у сливу Кленичке Реке по доловима и благим странама са обе стране поменуте реке. Делови атара лево од Кленичке реке су: Големо Дрво, Голема Орница, Горнати Рид, Букутница, Студени Кладенац, Фрење, Баба Ђурин Дол, Градиште, Селиште, Љубичино, Поповица и Станковица. Потеси десно од реке су: Вражи Камен, Широка Падина, Раздолце, Пресвета, Граница – ранији назив Перница, Куси Дол, Међаци, Трница, Мутавциски Дол, Слатина, Врбљак, Бубачиште, Тршевине, Тројаница, Кошаре, Заврта, Лука, Божанска Корија и Циганске Куће – тамо су неко време становали Цигани-Роми. Клиновац је село разбијеног типа. Куће су без реда растурене по махалама, којих има десет. Десно од реке су махале: Ковачевска, Дунђерска, Мутавциска, Деда Јовинска, Терзиска и Деда Ристинска. Лево од реке су махале: Скриматска, Ђурчинска, Горња или Сушевска и Бојчинска.⁴¹

Клиновац је најпре био село збијеног типа; лежао је лево од Кленичке Реке на Селишту, недалеко од Градишта. Када су се становници намножили они су почели да крче њиве даље од кућа. Потом су прелазили да живе на искрченим местима и тако створили насеље разбијеног типа. На Селишту су данас њиве и долине.

У Клиновцу је 1951. године било 141 домаћинстава. У насељу Клиновац данас (2019) живи 425 пунолетних становника, а просечна старост становништва износи 40,7 година (39,2 код мушкараца и 42,5 код жена). У насељу има 163 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 3,31

Клиновац се спомиње у османским дефтерима. Налазио се у нахији Пчињи. У дефтеру из 1528. године забележен је као Јелашница (Плашница) – Клиновац. Уз село је у XVI веку била прикључена мезра Градешница, вероватно данашње узвишење Градиште.⁴²

Лево од Кленичке Реке, недалеко од цркве, налази се узвишење Градиште. Према свим знацима то је био средњовековни град. На Градишту се познају слаби остаци од зидова и у земљи, обраслој виновом лозом, мештани ископавају велике

⁴¹ Јован Ф. Трифуноски, *н. д.*, 33.

⁴² Aleksandar Stojanovski, *н. д.*, 150.

земљане ћупове. У кући Митковаца сада има четири таква ћупа. Сваки хвата по 300 килограма жита. Данашњи Клиновац није много старо насеље. Основали су га досељеници, који се се овде прибрани у XVIII веку. Они су затекли земљиште данашњег села обрасло у шуми („све је било павит, шума и луг“). Као први досељеници рачунају се данашњи Бојчинци (са огранцима Дунђерци и Мутавцици). Иза њих су пристизали и други родови: Деда Јовинци, Ковачевци (Ћурчинци), затим, Деда Ристинци (Ђаковци), Скримаци, Сушевци и др.⁴³

У месту је српска народна школа започела рад пре 1880. године. Други пут је отворена 1891. године. У селу је 25. јануара 1843. рођен Владимир Протић, српски светитељ и игуман манастира Свети Прохор Пчињски.

Црква Светог Ђорђа у Кршевици

Црква Светог великомученика Георгија (Ђурђевдан) у селу Кршевица код Бујановца, обновљена је прилозима верника овог села 1869. године.⁴⁴ О првобитној цркви је постојало народно предање да ју је градила Царица Милица (Срдита Мара, Марица).⁴⁵ Црква лежи у доњем крају села, лево од реке. Поред црквене славе, село има и другу славу – Духове. Тада долазе гости са стране и овде се одржава највећи сабор.

Иконостас који броји 40 икона и зидно сликарство у цркви Светог Ђорђа у Кршевици настали су највећим делом 1871. године и углавном су рад зографа Вена Илијевића. Он је потписан на икони са: **ѢЗЪ РЪКѢ ВЕНО ИЛИѢВИЧЪ 1871**

Међутим, икону Св. Константина и Методија израдио је 1877. године зограф Зафир Василијевић (Васиљковић, Василков)⁴⁶ о чему говори његов потпис на споментој икони.

НА 1877 НА ИѢНИИ ДАНЪ 15 ѢЗ РЪКѢ ЗАФИРЪ

Ово је најмлађа, позната, икона овог зографа јер је до сада последње познато његово дело било иконостас са 28 икона у цркви Св. Марине у Миљевићу израђених 1875. године. Ту је потписан на престоним иконама Богородице и Исуса Христа.

На простору данашње Врањске епархије у периоду од 1864. па до 1877. године био је веома ангажован и сликарски тандем зографа који су чинили Вено и Зафир. Порекло зографа Зафира није утврђено, али су у скоријим истраживањима

⁴³ Белешке са терена; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*

⁴⁴ Стојан Новаковић, „Епархијалници Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“, 529.

⁴⁵ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 371.

⁴⁶ Асен Василиев, *Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители*, Софија 1965, 226, 307; Антоние Николовски, *Уметноста на XIX век во Македонија (извод од студијата)*, Културно наследство 9, Скопје 1984, 20; Ненад Макуљевић, „Иконопис Врањске епархије 1820–1940“, у: *Иконопис Врањске епархије*, (прир. М. Тимотијевић, Н. Макуљевић), Врање 2005, 23; Ивана Женарју, *Зидно сликарство у цркви Свете Петке у селу Стража код Гњилана*, Баштина 35, Приштина – Лепосавић 2013, 316; Ирена Ћировић, *Зографске радионице и зидно сликарство XIX века у храмовима Врањске епархије*, Проблеми на културата (4), 2015, 25 – 37.

мапирана његова бројна дела у области Врањске епархије. Како је он једини македонски зограф познат под тим именом, закључује се да је то исти сликар који се потписивао и презименима Василиевич и Василков. Са друге стране, претпоставља се да је зограф Вено онај који је познат под презименом Илиевич, али и као Костов, по имену оца.⁴⁷

Зафир и Вено су насликали велики број икона које се налазе у Саборном храму Свете Тројице у Врању, где су заједно дошли 1864. године, како би извели иконе за парапетну зону иконостаса. У истом храму се налазе и друге њихове појединачне иконе.⁴⁸ Зафир је радио на осликавању иконостаса у црквама села Доњи Вртогош, Магранце, Големо Село и Клиновац. Зограф Вено насликао је иконе за иконостасе у селима Русце, Ново Село, Крива Феја и Црноштица. С друге стране, осим у Саборном храму у Врању, ова два зографа заједно су радила и у Горњем Вртогошу, селу Света Петка и Доње Требешине заједно са Блажом Дамјановићем, са Аврамом Дичовим у Топлацу, и са калуђером Нешом у Ратају. Такође, 1870. године, Зафир је, уз зографе Тодора и Спира, помагао Авраму Дичову на осликавању цркве у Доњем Кормињану. Већ наредне године Зафир и Вено су поново заједно ангажовани, на украшавању цркве Свете Петке у Стражи у близини Гњилана.⁴⁹ Те 1871. године Вено је радио и на иконостасу у Кршевици.

На унутрашњој страни предње корице Јеванђеља⁵⁰ стоји мастилом написано: „*Предајем одбору ово свето Еванђеље да га преда којој цркви у Старој Србији, Персида т. Станковићка, 27. јула 1900. у Нишу*”.

На четвртој страници: „*Ово еванђеље издејствовао је Јован Симић учитељ 6. новембра 1900. од Свете православне Српске Митрополије у Скопљу за српску кршевачку цркву а за време епитропа Пере Стошића, а сеоског кмета Симона Стевановића 8. нов. 1900. Кршевица Ј. Симић учитељ.*”

⁴⁷ Асен Василиев, *Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители*, София 1965, 226, 307; Антоние Николовски, *Уметноста на XIX век во Македонија (извод од студијата)*, Културно наследство 9, Скопје 1984, 20; Ненад Макуљевић, „Иконопис Врањске епархије 1820–1940“, у: *Иконопис Врањске епархије*, (прир. М. Тимотијевић, Н. Макуљевић), Врање 2005, 23; Ивана Женарју, *Зидно сликарство у цркви Свете Петке у селу Стража код Гњилана*, Баштина 35, Приштина – Лепосавић 2013, 316; Ирена Ђировић, *Зографске радионице и зидно сликарство XIX века у храмовима Врањске епархије*, Проблеми на културата (4), 2015, 25 – 37.

⁴⁸ Ненад Макуљевић, „Иконопис Врањске епархије 1820–1940“, у: *Иконопис Врањске епархије*, (прир. М. Тимотијевић, Н. Макуљевић), Врање 2005, 23; Ненад Макуљевић, „Литургија, симболика и приложништво: иконостас цркве Свете Тројице у Врању“, у: *Саборни храм Свете Тројице у Врању* (прир. Н. Макуљевић), Врање 2008, 54; Вук Даутовић, „Ризница цркве Свете Тројице у Врању“, у: *Саборни храм Свете Тројице у Врању* (прир. Н. Макуљевић), Врање 2008, 188–194.

⁴⁹ Ненад Макуљевић, „Иконопис Врањске епархије 1820–1940“, у: *Иконопис Врањске епархије*, (прир. М. Тимотијевић, Н. Макуљевић), Врање 2005, 23; Ирена Зарић, *Храм Света Петка у селу Света Петка код Врања*, Лесковачки зборник XLVII, Народни музеј, Лесковац 2007, 103–120; Ивана Женарју, *Дебарски зографи на Косову и Метохији*, Саопштења XLIV, Београд 2012, 220, 225; Ивана Женарју, *Зидно сликарство у цркви Свете Петке у селу Стража код Гњилана*, Баштина 35, Приштина – Лепосавић 2013, 316 – 317;

⁵⁰ Јеванђеље, Кијевско-печерска Лавра, Кијев, 1898 издато за време цара Николаја Александровича благословом преосвештеног Јоаникија, митрополита Кијевског и Галицијског.

Након обиласка Кумановске казе, митрополит Вићентије је 5. и 6. јуна 1906. године посетио Бујановац. По ручку 6. јуна кренуо је за село Св. Петку где је било предвиђено ноћење. Уз пут је свраћао у села и обилазио цркве и школе. Након Жбе-вца посетио је и цркву у Кршевици где га је народ сачекао у црквеном дворишту. Поред цркве обишао је и сеоску школу.⁵¹

Унутрашњост цркве је обновљена 2010. године, а у току су припреме за об-нову комплетног храма.

Гробље Кршевице лежи на граници према Жбевцу.

Село лежи на дну долине Кленичке Реке и на њеним падинама. Положај је погодан из економских разлога; на долинским падинама становници гаје суве, а на долинском дну влажне културе. Њива и паша има око кућа, а поглавито на местима: Кале, Врбанов Дол, Бугарски Дол, Пешанци, Мечкине Њиве, Трњива, Па-дина, Стојкова Чука, Шумаци, Широка Падина, Лутинац, Куси Дол, Невини Дол, Брајков Дол, Јанкове Дубице, Ограђе и Кућиште. Кршевац је село разбијеног типа. Подељено је на махале: Петрићевска – најстарија махала код цркве, Поповска, Ни-колинска и Меанџиска. Махале су једна од друге удаљене око километар. Главнији део села чини Петрићевска Махала, која лежи десно од Кршевичке Реке.⁵²

У Кршевици је 1951. године било 118 домаћинстава.

На атару постоји узвишење Кале, високо 395 метара, лево од реке. Ту су мештани налазили „зидини, тесани камен“ и предмете од бакра. Прича се, да је на Калеу било утврђење које су градили „Римци“. Приликом једног напада на утврђење из њега су подземним ходником изашле пловке у Кршевачку Реку. На тај начин су нападачи открили тајни улаз у утврђење и тако га освојили.

То је народно предање а у стварности Кале је археолошко налазиште из IV века п. н. е. које се налази на планини Рујан, код села Кршевице, недалеко од Бујановца и представља најстарије урбано насеље на тлу Републике Србије. Кале се издваја као најсеверније насеље где су откривени остаци грчке цивилизације и најјужније налазиште са траговима келтске културе и латенским материјалом. Неки научници сматрају да је можда реч о античком граду Дамастиону, који се помиње у Страбоновој „Географији“, али до сада није прецизније лоциран. Верује се да је ово урбано насеље доживело процват у време Филипа Македонског и Алек-сандра Великог. Локалитет је врло богат налазима, нарочито грнчаријом. Највећа количина материјала који је пронађен припада локалној грнчарији рађеној по грч-ким узорима. Поред амфора, пронађени су и кантароси који представљају посуде од глине премазане црном бојом и украшене фигурама и орнаментима. Саставни део прибора за вино били су и кратери који су служили за мешање воде и вина, за-тим цециљке и ојнохое. На истом локалитету такође су пронађени налази из брон-заног и старијег гвозденог доба. За гашење Кршевице везује се келтска инвазија на

⁵¹ *С каноничкога пута Њ. Впр. Г. Вићентија, Бујановце, 12. јунија 1906. г., Цариградски гласник бр. 27 од 7. јулија 1906, Цариград 1906, 1.*

⁵² Белешке са терена; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*

Македонију и Грчку која се завршава поразом код Делфа 279. године пре нове ере. Локалитет Кале је истраживан у периоду од 2001. до 2011. године, истражено је око 6% некадашњег града, а затим су истраживања смањена због недостатка новца.

Непосредно поред сеоског гробља током археолошких истраживања ископани су остаци тробродне рано-византијске базилике.

У османским дефтерима XVI века Кршевица се јавља под именом Кр(е) шево. Налазила се у нахији Пчиња.⁵³

Данашња Кршевица основана је у исто доба када и суседно насеље Жбевац, средином XVIII века. Дошла су два брата однекуда, један се населио у Жбевцу а други у Кршевици. Због тога су ова два села до скоро имала зајеничко гробље. Од брата, који се населио у Кршевици, потиче велики род Николинци. Код овог рода зна се да се најстарији предак Никола доселио пре око 220 до 230 година. Њихови рођаци у Жбевцу су они који славе Ђурђиц – Лисичини.

Кршевица, Жбевац, Лукарце и Кошарно за време Турака имали су заједничку „планину“ – шуму и пашу. Касније су њу присвојили мештани Лукарца у Кошарну, која лежи на висини.

До 1878. године у пољу између Кршевице и Жбевца налазио се турски чифлик. Поменуте године, поред чифлика повучена је српско-турска граница. Због тога је власник чифлика земљу продао околним мештанима и некуда се одселио.

Николинска Махала раније је била близу суседног села Јастрепца. Касније је измештена у долину, ближе путу.

Црква Св. Архангел Гаврило у Миланову

Црква Светог Архангела Гаврила у Миланову⁵⁴ саграђена је 1900. године, о чему сведочи приложнички запис на икони Светог Архангела Гаврила: „Добровољни прилог село Миланово 1900. г. татори цркве Петко Петрановић, Мита Јовић и Милан Ђорић”, као и камена плоча са уклесаним натписом: „У име Свете Тројице, Оца и Сина и Светога Духа, подиже се овај храм за владавине Његовог Височанства Краља Александра Првог у години 1900. Храм Светог Архангела Гаврила у селу Миланову, трудом и о трошку побожних татора Петка Пауновића и хришћана села Миланова и свештеника Димитрија Поповића из Буљесовце. Освећена је од стране епископа Нишког Никанора године 1903. месеца августа дана 24. а за владе Њ. В. Краља Петра Првог потпис Милан Стошић дуборезац Луково”.

На иконостасу у цркви се налази 21 икона.

Испод звоника је узидана камена плоча са уклесаним записом: „Сабор арх. Гаврила Ова звонара подигнута заузимањем грађана села Миланова, мисли се на Миланово, проте Душана, свештеника Воје, Ан. Петковића и Ст. Николића, зидао је мајстор Стојадин Филиповић из Љиљанце 1932”.

⁵³ Aleksandar Stojanovski, n. d, 152

⁵⁴ Општина Врање.

Благословом Његовог Преосвештенства Епископа врањског Г. Пахомија, а трудом Црквеног одбора и мештана овог села, 2007. године обновљена је црква, као и народна трпезарија.

РАКОВАЧКА ПАРОХИЈА

Црква Свете Преподобномученице Параскеве у Раковцу

Црква Преподобномученице Параскеве – Свете Петке у селу Раковцу код Бујановца, обновљена је и освећена 1848. године, руком тадашњег Митрополита скопског Јоакима.⁵⁵ Према белешци на наусници која се чувала код потомака Погачаревића била је то прва црква у овој области коју је осветио митрополит скопљански Јаћим (Јоаким). Највећи приложници за подизање цркве били су Хаци Риста Погачаревић, трговац из Врања и породица Доганџићи из Лапардинца.⁵⁶

Старији иконостас у цркви, на коме се налази 31 икона и фрескопис на појединим деловима зида цркве, у периоду од 1898. до 1902. године, сликао је Теофан Исаилић Буџароски из села Галичник, Дебарски округ. Буџароски је од 1898. до 1902. године имао радионицу у Гњилану. Одатле су наручиване иконе и за бројне цркве у Врањској епархији. Као што видимо управо у то време је радио живопис, иконостас и иконе цркве у Раковцу.⁵⁷ Само икона Светог Архангела Михаила потиче из 1854. године према натпису на истој.

Поновна обнова ове цркве извршена је 1987. године, када је дограђен и трем цркве. Благословом Његовог Преосвештенства Епископа врањског Г. Пахомија, а трудом и залагањем надлежног пароха, Црквеног одбора и мештана села Раковац, црква је обновљена 2000. године, а подигнути су и парохијски дом и народна трпезарија, 2010. године урађен је нови звоник.

Трудом верника из парохије раковачке, а по благослову Епископа врањског Пахомија, у току 2019. године извршено је комплетно реновирање цркве и урађен је нови иконостас са осликавањем нових икона. Иконе са старог иконостаса ће бити обновљене и заштићене.

Црква и село славе Петковдан. До 1912. године махала Јешанце, пошто је била засебно село, је имала је засебну славу, Св. Русу.

Село је близу Бујановца; лежи у котлинском дну са обе стране Раковачког Потока, леве притоке Јужне Мораве. Топографски назива потеса су: Росуља, Локва, Брод, Шаврљике, Брестике, Преко Мораве, Врело, Шамак, Грчка, Заједница, Лешанске Ливаде, Калкаваница, Трбан, Пашалак (раније паша, сада њиве), Се-

⁵⁵ Стојан Новаковић, „Епархијалници Рашко – призренске и скопске епархије за 1899.“, 529.

⁵⁶ Јован Хаци Васиљевић, *Јужна Стара Србија књ. 2*, Београд 1913, 371.

⁵⁷ Његове иконе налазе се у црквама у Сеацима, Раковцу, Рељану, Корбевцу, Владичином Хану, Врању, Ћуковцу, Краљевој Кући, Старом Глогу, Кривој Феји и Брестници. Ненад Макуљевић, *Црквена уметност у Краљевини Србији (1882–1914)*, Београд 2007, 186; Ивана Женарју, *Зидно сликарство у цркви Свете Петке у селу Стража код Гњилана*, Баштина 35, Лепосавић 2013, 316.

лиште, Кућиште и Ћурков Вир. Куће у селу су збијене и махале чине засебне групе, које су једна поред друге – близу поређане. Лево од Раковачког Потока је Јешанска Махала; десно од истог потока су Доња, Средња и Ћиканска Махала.⁵⁸

Раковац је 1951. године имао укупно 114 домаћинстава. У насељу Раковац данас (2019) живе 734 пунолетна становника, а просечна старост становништва износи 36,7 година (36,8 код мушкараца и 36,6 код жена). У насељу има 230 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 4,25.

Раковац Горњи и Доњи се у османским дефтерима јавља као Раковце. Доње Раковце се само у дефтеру из 1528. године помиње и под другим именом Ораховица. Село се налазило у нахији Морава. Данас јединствено насеље се по предању налазило најпре на потесу Селиште, одакле се преселило на потес Кућиште. Није немогуће да се на једном од ових потеса налазио Горњи а на другом Доњи Раковац. Село се помиње и у попису војнука са краја XV века.⁵⁹

Постоји предање да је село најпре лежало на Селишту – на граници према Лопардинцу. Потом се преселило на Кућиште и најзад прешло на данашње место. Пресељавање се вршило због епидемије куге. Када су мештани прешли на данашњи положај куга је престала. На Селишту и Кућишту су данас њиве. Данашње насеље постало је спајањем двају села. Једно село је било прави Раковац; лежало је десно од Раковачког потока. Друго село се звало Јешанце и оно је лежало лево од истог потока. Спајање ових села извршено је 1912. године. Некада је Јешанце имало више кућа од Раковца, али се становништво Јешанца умањило због кужне епидемије (заоравали га црним воловима близанцима). После тога Јешанце није никада имало више од 20 домова („једна кућа ако се прида, друга се поништи“). Од прве половине XIX века до 1912. године Раковац је био чифлик – сахибијско насеље („нико није имао својину“). Чифлик је основао Хусејин-паша из Врања; он је на превару узео земљу која је до тада припадала Србима. После смрти поменутог паше остали су његови наследници. Године 1878. из Врања су се доселили у Раковац чифлик-сахибије Адил-анама, ћерка Хусејин-паше, и њен зет Камбер-ефендија. Око 30 српских кућа радило је на имању анаме а исто толико кућа радило је на имању ефендије. Од чифчинства Раковац се ослободио после турске владавине; нешто земље поделила је аграрна реформа а други је откупљен. Продавао га је Ћемал-бег насељен у Тетову, син поменутог Камбер-ефендије. Један шиник мештани су плаћали по „42 банке“. Чифчинство се није протезало једино на данашњу махалу Јешанце. Та земља није била почифличена јер није била довољно плодна – земља је смолница.⁶⁰

Покрај пута између Раковца и Бујановца раније се познавало „латинско гробље“.

⁵⁸ Белешке са терена; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 43.

⁵⁹ Aleksandar Stojanovski, *н.д.*, 164.

⁶⁰ Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 189; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 43.

Црква Светог Јована Богослова у Српској Кући

Село се раније звало Краљева кућа.⁶¹

Црква Светог Јована Богослова у Српској кући код Бујановца подигнута је 1903. године на темељима старе цркве, благословом тадашњег Митрополита скопског Фирмилијана, а свечани чин освећења извршио је Митрополит скопски Викентије 1906. године.⁶²

О остацима ове цркве први је писао Алекса С. Јовановић још 1889. године у Отаџбини. Он пише: „Десно овом селу имају темељи старе цркве за коју кажу да је краљева, а беше посвећена Св. Јовану. И дандањи на том месту сваке године држи се сабор и прослава 24. јуна (Иван-дан).”⁶³ То исто, готово дословце, понавља и десетак година касније у свом раду о Врању и врањском Поморављу објављеном у Делу.⁶⁴ У „Епархијалници Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“ се кратко наводи: „У с. Краљевој – Кући развалине ц. Св. Јована Богослова“.⁶⁵

Црква Светог Јована Богослова у Српској кући код Бујановца подигнута је 1903. године на темељима старе цркве, благословом тадашњег Митрополита скопског Фирмилијана, а свечани чин освећења извршио је Митрополит скопски Викентије 22. октобра 1906. године.

На цркви се налази натпис:

„Во имја Оца и Сина и Свјатаго Духа Храм овај Светог Апостола и Јеванђелиста Јована обновљен је на темељу старе задужбине из славног доба Немањића за владе Његовог Величанства Султан Абдул-Хамид-Хана. По благослову Његовог Високог Преосвештенства Митрополита Скопљанског Фирмилијана Дражића, храм је освећен од Његовог Високог Преосвештенства Митрополита Скопљанског Викентија Крдића 22. октобра 1906. године. Храм је подигнут добровољним прилозима од побожних хришћана села Краљева Кућа Јања Тасић тутор из Краљевој Кући, Анђел Васиљевић, мајстор из Врање и Теофан И. Буџароски иконописац из Галичника.”

Као што из натписа видимо иконостас је рад Т. И. Буџароског. Теофан Ис-аиловић Буџароски је рођен у Галичнику. Учио је зографски и резбарски занат код Константина Јаковљева коме је помогао у живописању манастира Драганац на Косову. Буџароски је од 1898. до 1902. године имао радионицу у Гњилану. Одатле су наручиване иконе и за бројне цркве у Врањској епархији.⁶⁶

⁶¹ Алекса С. Јовановић, *Врања и њено Поморавље*, Отаџбина књ. XXI св. 81 (1889), Београд 1889, 113.

⁶² Јован Хаџи Васиљевић, *н.д.*, 372.

⁶³ Алекса С. Јовановић, *Врања и њено Поморавље*, Отаџбина књ. XXI св. 81 (1889), Београд 1889, 115.

⁶⁴ Алекса С. Јовановић, *Врања и њено Поморавље*, Дело 20, 1898, 47.

⁶⁵ Стојан Новаковић, „Епархијалници Рашко-призренске и скопске епархије за 1899.“, 529.

⁶⁶ Његове иконе налазе се у црквама у Сеацима, Раковцу, Рељану, Корбевцу, Владичином Хану, Врању, Туковцу, Краљевој Кући, Старом Глогу, Кривој Феји и Бресници. Ненад Макуљевић, *Црквена уметност у Краљевини Србији (1882–1914)*, Београд 2007, 186; Ивана Женарју, *Зидно сликарство у цркви Свете Петке у селу Стража код Гњилана*, Баштина 35, Лепосавић 2013, 316.

У време Првог светског рата код овог села убијени су, од стране бугарске окупационе војске, српски свештеници Милан Мл. Поповић, прота и парох села Краљева Кућа, Трајко Дејковић, парох бујановачки и Тома Стоиловић, парох осларски.

Јужно од цркве налази се трпеза за освећење масла а југозападно од ње је подигнут звоник 1987. године.

Вредно помена је да је остало у народном предању, које нам је пренео мештанин овог села Душан Петровић, да је неком приликом тамо неки Турчин рекао какво име селу, такво место цркви. Другим речима ово село у свом имену је имало краљевско име, па самим тим и такво краљевско место је припало цркви. По другој верзији, заправо ради се о истом догађају, о лепоти положаја на коме се ова црква налази раковачки бегови, потомци Хусеин-паше, говорили су какво име села, такво место цркви. Село се данас зове Српска кућа, а, као што смо навели, до 1945. године се звало Краљева кућа. Сваке године се о дану храмовне славе одржава сабор.

Приложнички натписи на иконама су премазани катраном, што је последица упада и боравка Бугара на овим просторима за време Другог светског рата. Двери су изрезбарене флоралним мотивима и на врху имају владарску круну с крстом. На иконостасу бројимо 39 икона.

У порти цркве од 2016. године се налази се и спомен обележје пострадалим припадницима Министарства унутрашњих послова Републике Србије, који су животе своје положили за отаџбину у ратним дејствима и борби са албанским терористима на овим просторима 2001. године.

Црква и село славе Св. Јована пролећњег. До цркве је гробље.

Српска Кућа је пољско село: лежи североисточно од Бујановца, између Карданика и Раковца. Топографски називи за потесе су: Падина, Ливаде, Црквиште, Аниште, Порте, Рид, Морава, Селиште, Гумниште, Смолница, Пашинке, Куке, Јаруге, Крвеничко, Горње Њиве и Насип. Српска Кућа је село збијеног типа. Куће су груписане по махалама, које носе називе: Становска, Каринска, Тасинска и Богданска.⁶⁷

Српска Кућа је 1951. године имала 46 домаћинстава. У насељу Српска Кућа данас (2019) живи 209 пунолетних становника, а просечна старост становништва износи 38,3 година (39,7 код мушкараца и 37,0 код жена). У насељу има 66 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 4,30.

У селу Српској Кући видели су Вулић и Премештајн један римски надгробни споменик.

Село Краљева кућа се спомиње у османским дефтерима. Налазило се у нахији Морава. У дефтерима из 1519. и 1528. године уписано је као Крало (Кралу) кућа а у попису из 1570. године као Кралева кућа. Овим је показано да је сачувана народна традиција о првобитном имену села у потпуности погрешна. По предању

⁶⁷ Белешке са терена; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 39.

у почетку се ово село звало Крлева кућа „по неком Крлету, првом становнику села“ и да је то име постепено преобраћено у Краљева кућа, а које се и данас често употребљава премда је након Другог светског рата име села званично промењено у Српска кућа. Село се и у Пшињском поменику помиње као Краљева кућа.⁶⁸

Са јужне стране Српске Куће је потес Селиште. Ту су данас њиве. На Селишту је некада било село; не зна се када је расељено. После расељавања тога села развило се данашње насеље. Када је засељена Српска Кућа не може се тачно утврдити. Око 1790. година овде су биле две куће од којих потичу садашњи родови, Каринци и Журци. Остали сеоски становници (од 42 куће) потичу од једног досељеника; он је крајем XVIII века дошао „на чивлак“ из Широке Планине у Горњој Пчињи.⁶⁹

Потес Аниште лежи на око 500 метара источно од села. Ту је био стари хан покрај пута. На Аништу су сада њиве. Порте је место до Аништа. Потес Пашинке је близу Јужне Мораве. Раније је припадао врањском паши; касније га је његова кћи Адил-анама продала мештанима. У току XIX века Српска Кућа је била претежно чифчијско насеље; својина неких Турака из Врања. Мали део земље припадао је мештанима. Крајем XIX и почетком XX века сељаци су купили земљу од чифлик-сахибија („Турци су давали целу њиву за једну кобилу“).⁷⁰

Села Српска Кућа, Карадник и Раковац имају заједничку „планину“.

Црква Вазнесења Господњег у Караднику

Изградња цркве Вазнесења Господњег у селу Карадник код Бујановца отпочела је 2014. године, трудом и залагањем Црквеног одбора и мештана села, а благословом епископа врањског Пахомија.

На празник Вазнесења Господњег 2016. године, епископ врањски Пахомије служио је прву Свету Литургију у новоподигнутој цркви, а након Литургије обавио и чин освећења Крстова за куполу храма и звоник.

Изградњу цркве помогли су Општина Бујановац, мештани овог села, бројни добротвори и грађевинска фирма „Терна“ из Грчке. Црква се налази још увек у фази градње, а након завршетка радова биће обављен свечани чин освећења.

Гробље лежи северозападно поред села.

Сеоска слава је Спасовдан, а „завет Средопосница“ у марту.

Карадник је пољско село; лежи у котлинском дну у плиткој долини једног повремениог потока, издуженој у правцу северозапад – југоисток. Околна насеља су: Доњи Вртогош, Српска Кућа, Лапрдинце и друга. Око насеља су ови потеси: Морава, Смолница, Росуља, Преко Јасен, Градиште, Лозје и Јашански Дол. Као и

⁶⁸ Стојан Новаковић, *Пшињски поменик*, Споменик СКА књ. 29, Београд 1895, 38; Aleksandar Stojanovski, *Vranjski kadiluk u XVI veku*, Vranje, 1985, 151.

⁶⁹ Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 39.

⁷⁰ Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*, 40.

долина у којој лежи, тако је и село Карадник издужено. Лево од потока лежи Долчинска а десно Тараћевска Махала.⁷¹

Карадник је 1951. године имао 63 домаћинства. У насељу Карадник живи 348 пунолетних становника, а просечна старост становништва износи 37,5 година (37,1 код мушкараца и 37,8 код жена). У насељу има 107 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 4,25.

Југоисточно од Карадника, на граници са Доњим Вртогошем, лежи мало узвишење Градиште. Оно је лево од Јужне Мораве, на месту подесном за одбрану. Ту је постојало касно-античко утврђење. На Градишту су данас њиве у којима мештани изоравају камен, „тугли“ и местимично се налазе стари гробови, положаја исток-запад. На потесу Куси Дол, југозападно од села, постоји црквиште – познају се слаби остаци од зидова.

Када је основано данашње село не може се тачно утврдити. У традицији се наводи да су оснивачи села биле „три куће“; од њих су се намножили данашњи родови: Деда Трајкови, Јоцини и Тараћевци. Остали родови дошли су у основано насеље. Становници Карадника за време Турака живели су на својој земљи. По ослобођењу 1912. године од појединих градских Турака мештани су куповали плодну земљу поред Јужне Мораве, чиме је сеоски атар проширен. До 1912. године у Караднику је било Цигана муслимана. Они су се иселили у Бујановац.⁷²

⁷¹ Белешке са терена; Јован Ф. Трифуноски, *н.д.*

⁷² Исто.

Nebojša Đokić, Serbian scientific center, Belgrade
Metodije Marković, Archimandrite, prior of the Monastery of Venerable
Prohor of Pčinja

CHURCH TEMPLES OF PARISHES: ŽBEVAC, KLINOVAC AND
RAKOVAC IN THE MUNICIPALITY OF BUJANOVAC

Sacred Topography of the Municipality of Bujanovac
Part 1

The paper presents the history of church temples in the parishes of Žbevac, Klinovac and Rakovac. Churches in Žbevac, Ljiljanac, Bogdanovac, Klinovac, Krševica, Rakovec, Srpska kuća, Karadnik and Milanovo were treated. Basic data on the Archdiocese of Preševo, to which the mentioned churches belong, are also given.